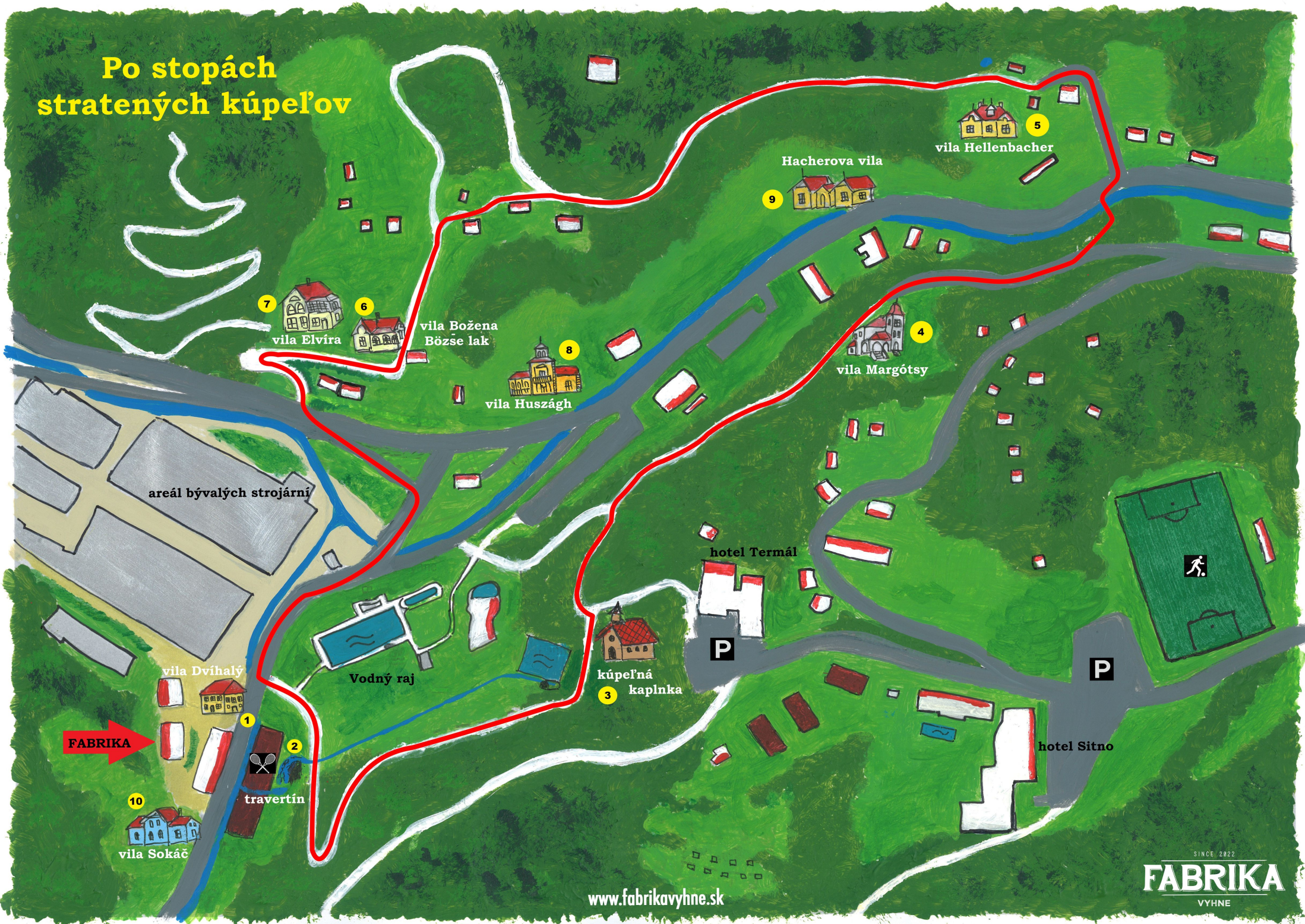


# Po stopách stratených kúpeľov



areál bývalých strojární

FABRIKA

vila Sokáč

travertín

Vodný raj

kúpeľná kaplnka

hotel Termál

hotel Sitno

vila Dvíhaly

vila Elvíra

vila Božena Bözse lak

vila Huszágh

vila Margótsy

Hacherova vila

vila Hellenbacher

## 1 VILA DVÍHALÝ

Názov tejto vily nám podľa všetkého vysvetľuje starý opustený hrob vo vyhnianskom cintoríne s vytesaným nápisom na náhrobnku „von Dwiihalý Bertha“ bez ďalších údajov. Majiteľ vily začiatkom 20. storočia prenajímal na poschodí 8 izieb a k dispozícii bola pôvabná záhradná besiedka. V roku 1922 kúpili vilu Mária Marková rod. Alnerová a Helena Alnerová. Avšak v roku 1946 bola na vilu uvalená národná správa a v novembri 1952 bola vyľasťnená. V roku 1953 bola zapísaná do majetku Pohrnských strojárni n.p. závod Vyhne s doživotným uzávaním pre Antona Alnera a manželku Helenu.

Vila Dvíhalý plnila významnú spoločenskú úlohu v živote obce. V roku 1939 v nej zriadili učebne žandárskej školy a byt pre veliteľa a bývala tu takisto rodina zlievača Štefana Zejza. Po vojne sem umiestnili učiovský internát. Vtedajší riaditeľ učiovskej školy Július Mora a vychovávateľ Anton Závadský vybudovali s učiami na smetisku oproti volejbalovej kurty, na ktorých sa dlhé roky hrával známy medzinárodný volejbalový turnaj. Július Mora bol aj jedným z iniciátorov vybudovania termálneho kúpaliska, ktoré vzniklo na zrúcaninách vyhnianskyh kúpeľov. Neskôr tu mali klubovnú mládežnici a stolní tenisti v nej hrávali majstrovské zápasy. Vo vile bola aj elokovaná trieda Hudobnej školy zo Žarnovice a dlhé roky tu skúšala závodná dýchová hudba strojárni pod vedením vynikajúceho kapelníka a učiteľa hudby Mateja Vidu. Neskôr tu bola ordinácia obvodného a zubného lekára a neskôr už len detského lekára. Od 90-tych rokov 20. storočia vila postupne menila majiteľov spolu so strojárňami a približne od roku 2000 postupne chátrala.

Koncom roku 2023 odkúpili vilu majiteľa rezortu Fabrika a vila očaká kompletnú rekonštrukcia s obnovením pôvodnej funkcie vily.



Pohľadnica vily Dvíhalý z roku 1905

## 2 VYHNIANSKY TRAVERTÍN

Vyhniansky travertín je travertínový stĺp (kopa) s vodopádom, ktorý sa stal prírodnou pamiatkou v roku 1986. Vysoký je asi 3,5 m. Vznikol usadzovaním sa travertínového vápenca zo silne vápencovej vody vytekajúcej zo starej banskej štolne. Nakoľko je tento krásový útvar živý, neustále dorastá. Voda, z ktorej sa travertín usadzuje vyteká z opustenej štolne asi od r. 1953, kedy bol vybudovaný malý rezervoár na vodu pre kúpalisko.

Predmetom ochrany je tu ochrana ojedinelého krásového fenoménu v mlado- treťohorných vulkanitoch. Prvykrát v Európe tu boli popísané železité baktérie rodu Gallionella. Niektorí turisti ho nazývajú aj „Vyhniansky mamut“, pretože, ak sa naň pozeriete z diaľky, bude Vám svojim tvarom pripomínať práve toto majestátne zviera z doby ľadovej.

### 3 KÚPEĽNÁ KAPLNKA

Od roku 1734 slúžila obyvateľom Vyhni kaplnka sv. Jána Nepomuckého. Z dôvodu rozširovania kúpeľov bolo odsúhlasené jej zbúranie. Stalo sa tak v roku 1896. Napriek príslušbu výstavby novej kaplnky sa niekoľko rokov nič nedialo. Jednoduchá povedané – nebolo peňazí. A tak bola vyhlásená zbierka. Už v roku 1910 prišlo z Banskej Bystrice povolenie na výstavbu novej kaplnky na okraji smrekového lesa. Peniaze v zbierke však pribúdali veľmi pomaly a hrozilo, že ešte pekných pár rokov ostanú Vyhne bez kaplnky. Napriek tomuto stavu vypracoval v roku 1913 projekt kaplnky vo Vyhniach Ladislav Hudec, ešte ako študent Technickej univerzity v Budapešti. Novú kaplnku nechal vybudovať magistrát mesta Banská Štiavnica pod vedením mešťanostu Kolomana (Kálmána) Horvátha. Stavbu realizovala v jeseň 1913 firma Hügyecz a Rosenauer za 8 000 korún. Mesto však malo k dispozícii len 6 000 korún. Preto zostávajúcu časťku doložila stavebná firma a na jej splatenie počkala do času vyzbierania chýbajúcej sumy. Vďaka ústretovosti stavebnej firmy, ktorá požičala 2 000 korún sa umožnilo dokončenie kaplnky so zachovaním pôvodného projektu. V nasledujúcom roku 1914 sa vykonala maliarska výzdoba interiéru. Jej realizátor Jozef Vavrin nad oknami namaloval šesť dvojitých apoštola a na vitáznom oblúku zobrazil sv. Trojicu. Oltár Panny Márie je pravdepodobne dielom banskoštiavnického rezbára Jozefa Krauseho. Kaplnka bola postavená tesne pred vypuknutím prvej svetovej vojny. Posviacka kaplnky sa konala v nedeľu 26. júla 1914 a vykonal ju z poverenia banskobystrického biskupa Wolfganga Radnacia, čestný pápežský kaplán a vyhniansky farár Jozef Daubner. Kaplnka bola zasvätená Panne Márii, patrónke Uhorska (v súčasnosti Panne Márii Kráľovnej), tak znie aj oficiálny celý názov kaplnky, ale mnohí ju nazývajú „kúpeľná“. Pri rozsiahlom požari vo Vyhniach v roku 1945, ktorý úplne zničil kúpele, sa akoby zázrakom zachovala práve Hudecova kaplnka.

Ladislav Hudec v rokoch 1911 – 1914 študoval na technickej univerzite v Budapešti, kde získal titul Ing. arch.. Počas 1. svetovej vojny ako dôstojník Rakúsko-uhorskej armády bojoval na ruskom fronte, v roku 1916 padol do zajatia. Zo zajatia úšiel do Číny a usadil v Sanghaji (s bratom Gejzom). V Sanghaji žil a tvoril 29 rokov, zrealizoval tu viaceré významných stavieb medzi ktorými bol aj prvý mrakodrap v Sanghaji – Park Hotel (1934).

### 4 VILA MARGÓTSY

Vila Margótsy („Margóčio vila“), taktiež známa podľa secesného (Art Nouveau) stavebného štýlu ako Benkó Villa. István Medgyaszay (rod. Benkó) (\* 23. august 1877 – † 29. apríl 1959) bol maďarský architekt. Svoje priezvisko Medgyaszay prijal až neskôr po svojej starej matke, Karmélii Medgyaszay. Jeho otec, Károly Benkó (1837 – 1893) bol murár a stavitel. Vila bola dokončená v roku 1912 a ako jedna z mála stavieb stojí dodnes v nezmenenej podobe.

Po prvej svetovej vojne ju vlastnil Ing. Margótsy, ktorý tu ubytovával svojich hosti.

Vo vile bola kuchárka, strava sa podávala na štylizovaných verandách. Vila predstavovala pokoj a pohodu, čo zvyšovalo liečivý účinok.

V podkrovi bývali menej solventní hostia, súčasťou vily bola krásna tieniacia záhrada, izby boli jasné a čisté, vybavené pohodlnými dvímkami s pekným výhľadom, obsluha na vysokej úrovni. Objekt je situovaný k „špacierke“, ktorá bola lemovaná kvetinami, lavičkami, besiedkami. Park pripominal kvitnúci slnečný raj. V súčasnosti je majetkom Fakulta chemickej a potravinárskej technológie STU, Bratislava.

### 5 VILA HELLENBACHER

Na prelome 19. a 20. storočia vyhnianske kúpele zažívali ďalšiu fázu rozkvetu a bolo spoločenskou významnosťou mať v nich vilu. A tak 6. marca 1905 inžinier Ede Boleman zo zememaračského úradu zamerol pozemok o rozlohe 681,9 štvorcových siah, v prepočte 2 448 m2, ktorý bezplatne mesto Banská Štiavnica venovalo predsedovi súdnej stolice Wánderovi Hellenbacherovi. Stavebné práce museli postupovať veľmi rýchlo, lebo už o rok, keď uhorský kráľovský banksý rada a riadny vysokoškolský profesor Dr. Hugó Böck vykonával expertúzu zriadenia ochranného pásma v kúpeľoch Vyhne, bola už vila dokončená.



Porovnanie priečelia na vile v roku 1910 a v roku 2014

Vila mala na prizemí päť miestností a jednu veľkú vnútornú verandu. V podkroví bola aj manzarda. Pitná voda pre vilu bola odobieraná z rezervoáru, ktorý zachytával vodu z Anjelského prameňa spod Kamennej. Táto voda vodovodom rozvetvená do domov pod rezervoárom, do výpustu pri sache Anjelika a ďalej bolo vodovodné potrubie vedené cez mostík pre peších aj do vily Margótsyho (predtým Benkó vila) až do kúpeľov.

Po vzniku Československej republiky Nándor Hellenbacher odišiel do Maďarska a vilu predal 1. septembra 1923 manželom Richardovi a Antónie Šlechtovcom z Prahy. Preto občania z tejto doby poznajú vilu pod názvom Šlechtova vila. Manželia Šlechtovci udržiavali s miestnymi občanmi srdečný vzťah a nakoniec si zobrali na výchovu do Prahy dcéru baníka Jozefa Dudu z Dolniek, Filoménu.

Vznikom Slovenskej republiky roku 1939 sa manželom Šlechtovým odrezala cesta z Protektorátu do ich vily. Po príchode Židovskej vystaňovalekej skupiny do kúpeľov vo februári 1940, boli niektoré rodiny ubytované aj v okolitých kúpeľných vilkách. Neskôr vilu prevzalo do správy vedenie tábora a využívalo ju hlavne na intimnejšie „rozpuštějšie“ zábavy elimie spoločnosti tej doby - ako boli veliteľ gardistov Ján Gindl a jeho zástupca, riaditeľ vtedy už štátnych kúpeľov Anton Riesz, farár Imrich Fúzy, notár Anton Hachel a iní. Spoločnosť im robili v rovnakom počte priateľné pekné slečinky a baletky z mesta. Klavirista Ervin Rabiner, príslušník tábora, hral do tanca aj k intímnej nálade, nechýbal ani barman, tiež žid. Dorastajúci miestni mládenci chodili k vile špehovať ako sa toto spoločnosť bavi. Začali sa množiť sťažnosti na chovanie veliteľa tábora Jána Gindla a jeho podriađených. Podľa všetkého sťažnosti pochádzali od židovského táborového vedenia a tak po inspekcii ministra vnútra Saňa Macha 4. júna.1942 bol veliteľ tábora Ján Gindl odvolaný.

Po vojne 17. apríla 1947 kúpil vilu Leopold Valjašek z Prahy, neskôr sa dostala do majetku Pohrnského pivovaru Vyhne. Pivovar priďelil vilu na bývanie Rudolfovi Julénymu, ktorý prišiel do pivovaru zastupovať záujmy Slovenskej banky. Julény bol dlhoročný predseda telovýchovnej jednoty vo Vyhniach a keď mal ist' do dôchodku, 13. októbra 1963 si vilu kúpil. Po jeho smrti ju zdedil jeho synovia Vladimír a Ján Ivan.

Vila bola v sedemdesiatych rokoch na nepoznanie prestavaná do „socialistického“ štýlu s brizolitovou omietkou a prístavbou, ale súčasní majitelia kompletnou rekonštrukciou v rokoch 2004-2007 obnovili pôvodný štýl vily.

### 6 „BÖZSE LAK“ – VILA BOŽENA

Aj táto vila bola postavená koncom 19. storočia. Dedičá pôvodného majiteľa vily Božena údajne žijú v Rumunsku a do Vyhni vôbec nechodia. Po druhej svetovej vojne sa v dome vysťahovalo viac nájomníkov. Vilo, až do svojej smrti v roku 2001, čiastočne využíval miestny občan Jozef Lešiansky. Choval vo veľkejšej maštali kravu i teľa. Potom chcel už len samáríka, ktorého zaprial do malého vozíka. Sympaticky tak prispieval ku koloritu obce a pozývali ho aj na banskoštiavnickú oslavu baníkov, sprievod „Salamander“. Dnes je vila majetkom jeho dcéry Zuzany a postupne ju rekonštruje.

### 7 VILA ELVIRA

Vila Elvira, na niektorých starých pohľadniách nazývaná aj Dobrovics villa, stojí nad strojárňami dodnes. Bola takisto postavená koncom 19. storočia. Aj táto vila, ako väčšina vil popri kúpeľoch, mala nielen ubytovacie možnosti, ale aj vlastnú kuchyňu a jedáleň. Na niektorých starých pohľadniách bola nazávaná aj Dobrovics vila. Vilo po druhej svetovej vojne vlastnil Richard Schweigert, vedúci dopravy v pivovare. Jeho manželka Katarína bola prvou československou pilotkou motorových lietadiel. Zapojila sa aj do odbojovej činnosti po potlačení SNP. Po vojne bola učiteľka. Vila si našťastie zachovala po celé obdobie takmer svoj pôvodný vzhľad. Schweigertovi vilu predali istému podniku z Považia, ktorý ju v roku 1990 predal miestnemu obvodnému lekároví. Ten začal so svojpomocnou obnovou vily a jej prestavbu dokončili súčasní majitelia.

### 8 VILA GECSÁNY / HUSÁGH VILA

Túto vilu si zrejme postavil banskoštiavnický stavitel Gecsányi v osemdesiatych rokoch 19. storočia, keď staval v kúpeľoch nový kúpeľný pavilón a hotel, ako aj Hell ház. Miestni obyvatelia ju poznajú pod názvom prvá Huságh vila. Táto vila spolu s vilou Margótsy boli najkrajšími stavbami okolo kúpeľov. Štýl stavby dotváralo aj okolie a priliehavý vstup cez mostík s pekné vypracovanou bránou. V kúpeľnom prospekte z roku 1903 sa píše: „Gecsányi vila je oproti kúpeľom, okolo sa rozprestiera krásna tienistá záhrada. Na prenatáje je 10 izieb, 2 zvlášťne izby a maštál podľa želania host'a. Izby sú suché, jasné, čisté a pohodlne zariadené.

Dve izby sú výnimočné v každom ohľade, vybavené sú pohodlnými dvímkami na spanie s damšakovou posteľnou bielizňou, majú pekný výhľad. Podáva sa dobrá domáca meštianska strava, obsluha je na úrovni.“

Huságh vila stojí až dodnes, ale už sa vôbec nepodobá tej pôvodnej. Po druhej svetovej vojne sa stala majetkom strojárni a bola značne prestavaná a bohuziaľ je dôkazom ako nečtivlo sa dá prestavba urobiť!. Vo vile boli ubytovaní riaditelia a vyšší úradníci strojárni. Po roku 1960 sa v budove zriadila závodná materská škola a jasle, ktoré tam boli až do roku 1993. Potom ostala budova prázdna a chátrala.

Neskôr budovu kúpili na podnikateľské účely - najškrôr v nej bola výroba drevených okien a dverí a posledné roky slúži ako penzión pod názvom Michaela.

Majiteľ vily Gecsányi, Gustáv Adolf Huságh, vlastnil aj Šolc vilu, ktorú miestni občania volali druhá Husághova vila. Okrem prenajímania vil cez sezónu, viedol aj pivovarskú reštauráciu Kasino, kde sa celodenne podávala aj strava a cez sezónu aj reštaurácia v kúpeľoch na Promenáde. Manželia Husághovi bývali v Šolc vile, kým v Gecsányi vile bývali len kúpeľní hostia. Manželia Husághovi boli bezdetní, ale cez leto k nim chodievali príslušníci ďalšej rodiny. Brat pani Husághovej tu býval ešte po 2. svetovej vojne. Gustáv Adolf Huságh zomrel 11.8.1942 ako 66-ročný a je pochovaný v malom evanjelickom cintoríne vyššie od veľkého cintorína, na ktorom je pochovaná jeho manželka, katolíčka. Do rodiny majiteľa vily patrili aj Dr. Gustáv Husák, prezident ČSSR, ktorý chodieval do Vyhni k strýčovi na prázdniny.



Vila Huszág – Geczány v svojej pôvodnej podobe

### 9 HACHEROVA VILA

Hacherovci vlastnili nielen túto vilu ale aj veľkú dom oproti a vyššie od neho, pod zákrutou, poľovnícku chatu Vadász lak, ktorej chodby boli vyzdobené rôznymi poľovníckymi trofejami. Július Hacher s manželkou Máriou mali synov Gejzu a Vojtecha, ktorí zdedili lásku ku poľovníctvu a vystudovali za lesníkov. Starší Gejza Hacher sa stal lesným správcom na biskupskom lesnom majetku v Tekovskej Breznici a mladší Vojtech bol nadlesným vo vyhnianskom obvode. Hacherovci sa odsťahovali do Rakúska ešte v 30-tych rokoch 20. storočia, ale do Vyhíeň - ako vošvni poľovníci - chodievali aj viackrát za rok. O ich záľube svedčí aj veľký obraz na fasáde domu, na ktorom boli namalované jelene v súboji v ruji. Po vojne sa už majiteľa Hacherovci vo Vyhniach neukázali a dom bol v roku 1952 skonfiškovaný ako majetok Nemcov. Vzápätí bol za symbolickú cenu predaný odbojárom za účasti v SNP - zväzovaci Františkovi Píterovi a príslušníkovi bezpečnosti Imrichovi Holečkovi. Pri rozdelení domu na dve polovice a prestavbe odstránili aj fresku jelena. Neskôr jednotlivé polovice zmenili niekoľkokrát majiteľov, ale našťastie všetky prestavy zachovali pôvodný vzhľad budovy.

### 10 VILA SOKÁČ

Sokáčovu vilu postavil jej majiteľ Gregor Klement Sokáč - kovelejársky majster vo vyhnianskej Kachelmannovej strojárni a zlievami, zakladajúci člen Matice slovenskej a horlivý šíriteľ osvely medzi robotníkmi. Stavbu dokončili po jeho predčasnej smrti v roku 1894. Vila stojí vo veľkej pekný záhrade. Nezvyčajne bolo, že mala vlastnú štýlovú vtrátnicu (receptiu) vedľa vchodu. Ponúkali tu 12 host'ovských izieb, v jedálni dobrú meštiansku stravu a medové výrobky.

Gregorovi Klementovi sa v manželstve narodilo sedem detí, ale dve z nich - dvojčatá chlapi - zomreli hneď po narodení. Otec Gregor Klement doplatil na svoje rýchle životné tempo a zomrel v roku 1890 ako 52-ročný. Dôležitým zdrojom príjmov pre rodinu bol penzión Sokáč vila, kde sa ubytovali hlavne hostia z Maďarska. Avšak vtedajší majiteľ tovarne Karol Kachelmann II. nezabudol na svojho vynikajúceho majstra a rodinu podporoval ju ako sa dalo. Gregorov syn Karol vďaka pomoci Kachelmannovcov vystudoval v Maďarsku vysokú školu hospodársku a celý život sa venoval poľnohospodárstvu. Pracoval na rôznych postoch, okrem iného počas druhej ČSR ako ministerský rada. Aby sa po „vitáznom februári 1948“ vyhla rodina perzekúcií, Karol Klement sa presťahoval z Bratislavy do Vyhíeň, kde v roku 1977 vo veku 90 rokov zomrel. Dnes vlastní vilu rodina Viťazková, ktorá prevádzkuje dnešný penzión Vilu Sokáč.

Zdroj: Marián Pavúk – Stratené kúpele Vyhne a jeho články v Hláv Vyhne

#### Trasa po stopách stratených kúpeľov

Dĺžka trasy: 2 km
Převýšenie: 65 m
Trasa nie je značená, ale vedie po chodníkoch a cestičkách, ktoré sú dobre dostupné a podľa tejto mapy ľahko identifikovateľné.

Stručný popis trasy:

Začiatok aj koniec trasy je pri vile Dvíhalý v rezorte Fabrika. Trasa začína chodníkom do svahu priamo oproti vile poza pizzeriu Vodného raja, ponad Vyhniansky travertín, chodníkom popri plote Vodného raja až ku kúpeľnej kaplnke. Od kaplnky mierne nadol chodníkom bývalých „špacierok“ až ku vile Margótsy. Približne po 50 m je potrebné odbočiť vľavo ponad potok ku hlavnej ceste, ktorú na prekrížite kovovým mostíkom a po vedľajšej asfaltovej ceste do kopca (smer Kamenné more) prídete ku vile Hellenbacher. Ďalej už len príjemným lesným chodníkom – popri Anjelskom prameni (prameň Ladienka), ktorý budete mať po pravej ruke až na lúku s výhľadom na Vodný raj. Tu miernym svahom (popri plote) nadol až ku vile Božena a Elvira a opätovne cez hlavnú cestu späť k rezortu Fabrika.

Pre tých, ktorí by chceli spojiť túto prechádzku aj s Kamenným morom, odporúčame pri prameni Ladienka odbočiť vpravo do kopca a po prehladke Kamenného mora je možné trase pokračovať.